

gaf. Een SGP-er, zo formuleerde Kodde, kon door zijn bijzonder inzicht vaak waarschuwen voor gevolgen die andere bestuurders door gebrek aan geestelijke kennis niet konden doorzien.

Het **praktischer worden van de SGP** betekende dat radicalere gezindheden in haar achterban zich gingen organiseren en daarmee 'zichtbaar' werden, zoals zij dat op kerkelijk gebied al veel langer gedaan hadden. In deze beperkte zin werkte integratie dus radicaliserend. Over het algemeen volgde uit de integratie zoals die binnen de SGP sinds 1918 plaatsvond, echter een afname van radicaliteit.

Een positieve invloed op het praktischer worden van de SGP had ook het feit dat ARP-stemmers uit met name Gereformeerde Bondskringen vervreemd raakten van hun partij en bij de SGP terecht kwamen. Zij namen het bevindelijke karakter van de Staatkundig Gereformeerden op de koop toe omdat ze principiële protestantse politiek voorstonden. Gelijkijdig verdwenen meer 'lokalistische' kiezers naar CHU en PvdA, terwijl na de incorporatie van het 'lichtere' element in de partijtop - met name in de persoon van Abma - zich een oppositie ontwikkelde van 'getuigend-gezinden'. Op ideologisch terrein uitte Abma's 'ligging' zich in het filosoferen over de christelijke samenleving zonder de antithetische toonzetting van Kersten en Zandt, en in zijn nadruk op het 'dienen' door de christen van de samenleving zoals die nu is. De oppositie tegen hem vertoonde in haar antithetische opstelling zowel als in haar regionale afkomst parallellen met dat deel der SGP-kiezers dat in de jaren zestig naar de Boerenpartij afvloede.

Op plaatselijk niveau werd de Staatkundig Gereformeerde Partij door de 'buitenwereld' beïnvloed door het steeds ingewikkelder worden van de regelgeving in de naoorlogse periode, die meer deskundigheid van raadsleden en wethouders vereiste. Acceptatie van de praktischer lijn werd ter plaatse ook voorbereid door de pacificatie-democratie, waaraan de SGP-fracties na 1955 in overwegende mate hun medewerking verleenden. De invloed van het wethouderschap van Zeeuwse SGP-ers naast tenslotte zelfs KVP-ers en PvdA-ers werkte via Kodde en 'De Banier' door tot het landelijk niveau. In die zin werkte de decentrale structuur van de SGP bevorderend voor praktische politiek. Of het gedrag der SGP-fracties buiten Zeeland een zelfde beeld vertoonde, blijft natuurlijk de vraag.

Vast staat in elk geval dat ook binnen de twintig door ons onderzochte Zeeuwse gemeenten verschillen optraden, waarbij confrontaties en zelfs radicalisering op het eiland Tholen aantoonde dat het antithetische piëtisme nog springlevend was tijdens Abma's voorzitterschap. Maar ook op Tholen was compromisbereidheid onder SGP-fracties te onderkennen. Compromissen werden er echter bij voorkeur gepresenteerd als het bezwijken onder de druk van de omstandigheden (zoals het opdringend toerisme) terwijl men zo toch de antithetische traditie hoog kon houden.²¹ Het feit dat hier verschillende malen een demonstratief uitgestoken hand van de coalitiepartner nodig was om een wethouderscoalitie met de SGP tot stand te brengen, geeft aan dat ook andere partijen dan de SGP (enige) waardering hadden voor hun streven de samenleving een christelijk karakter te geven of te doen behouden. Zij voelden zich gemeenschapsgenoten van de SGP-ers in de dorpsamenleving. Ook op deze manier werkte het klein-dorpse karakter van vele SGP-vertegenwoordigingen integratie-bevorderend.

Over het algemeen bestond een duidelijke paralellie tussen de afwijzing van het compromis en de **getuigende opstelling** van SGP-fracties en het behoren tot één van de meer antithetische piëtistische deeltradities. De diepste ideologische achtergrond van de **verschillen**, de waardering van de 'algemene genade' voor de niet-gelovigen speelde hierin, **aldanniet** een rol. Dit bleek onder meer door de rol van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland in de oppositie tegen Abma. Wanneer hun tegenstanders, de geheel 'bestuurlijk' ingestelde leden van het comité achter de Enquête-Walcheren, de positieve uitleg van de algemene

446

- hoewel zij zeker niet allesbepalend was.

(Het door Golverdingen, Behoud, op p. 131 tussen voet 113 en 114 geschrevene, is onjuist.)

handing
bewast